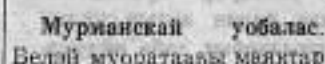

**ЧУРАПЧЫ
УЛУУБУН
ХАБЫАТА**

Чэллнэр ☆ Сманата—146 солкуобай 15 харчы

олохтоомут сылларынан 1833 с. балаан айын 7 күнэ аадыллар, ити нүн Мудьюгская маяк аһылдыгыта. Адыс сыл буолан баран, 1841 с. бу муораҥа биир кырдыаҥас Терснэй Орловскай маяк үлээ минирбитэ уонна 45 сыл устата киини Кукаверовтар дьыа кэргэннэрин бэрэстэбинэллэрэ корбуттара. 1960 сылтан майна В. П. Шибелов (снимокка) начальнигытыр. Белэй муора сырдаттааччыларын оыгытара аргытсчылар малчыктар үлэлэригэр тарканыа.

(PHTA—CCTA).

CHA

Кыялы
50 сылын көрсө

Кыялыны
50 сылын көрсө

Х а й а х с ы т
ү т ү ө ы ч ч а т т а р а

Итэнгэж уулсай тоболоох, ол гынан баран
Биирдин кишинэн ахтыг курдук суруллубут
Проконий Флегонтов улахан ыстатыйатын
кирин тыла уонна Васильев Петр Егорович
туһунан ахтыхта бийиги хаһааныт бу дьыл
ахсынны 8 күнүнээди нүөмэригэр бачээт-
тэн турар. Бүгүн айданчылар Федоров Егор
Николаевич туһунан билсиниэхтэрэ. Иинки-
тин ити тобо анынан таһаарар буоллахпы-
тына, «Билсиниг» диек баран аатын-суолун
бизриэхпит. Ону айданчыларбыт таба өйдүүл-
лэригэр көрдөһөбүт.

ФЕДОРОВ ЕГОР НИКОЛАЕВИЧ

Кини мэндэрийн-изэлхийн нөстүбэтэх бэрт бурумьу Бада Аппыт дүн чооголох алааска төрөөн-үсэснэн борбулун кетэхүүтэ. Дьөгүүссэ сымгы ала-тата-алата Арыылаах оокуолатын иккис кылаадын бүтэрбитэ. Үөрөнэ да сымдыан үлээлирин тохтоонго-до, колхоз биир дуулаа, кыайгыас производствен-нигынан буолбутэ. Кини-кин үс Федоровтар 1931 сыллаахха тариалибит «Үлээнт Үгүөдэ» табаарыс-тыбада кирибиттэрэ, калли Чернов уонна Пушкин аатынан колхозтар чилиэннэринэн буолбуттара. Егор Николаевич Федоров—Дьөгүүссэ 1942 с. бэс май-гар армияда ыгырмаллыбыта. Кини Бершет куо-ракка биир, дойдулаада Егор Егорович Флегонто-вын хайыһар биригээдэтигэр түбөспүттөрө уонна 1943 с. муус устар 15 күнүгэр Ильмень күөл собу-руу өтүтүгэр хайыһар биригээдэтигэр тийэн немед-тэрдүнн хабыр-хапсыһыга киирсэллэр. Манна ки-нилэр өстөөхтүү биир дэрэбинэни үс суука уста-

та хардарыгаары ылсаллар. Ол удааһыннаах кыргыны 373.

Игн суस्ताах сэрингэ Егор Николаевич биир илһилэнкэ үөскээбит, чугас-чугас алаастарга ыалланы ололбут доҕотторо Петров Илья Степанович, Михайлов Михаил Андреевич, Федотов Николай Иванович олох көрөн турдагына албуттарын, онуох минилэргэ тугу даҕаны көмөлөбөр ылаа суоҕуттан олус хараастыбытын, нурутуйбутун туһунан дулааннак кэпсирэ, Е. Н. Федоров таһа даҕаны үөрөб-суоҕун, нууччаларын куһаҕаннык билэрин иһин, сэрин хонуутугар атын оҕун уолаттарынын куһаҕана сүөхтүк, айы-дэмнээхтик, биир иһиттэн аһаан, таһаарыстаһан сылдьдыбыт. Кини сэтгэ төгүл баайыран этэргэ дын, ыла хаанын тохторбут, чэҕирэ атын сөймөктөнүт кини. Сэрин буудууна барыта даҕаны суस्ताаһын, хутталлааһын иһин, Старай Русса аһыгар буолбут кыргыһыы олус хабырын, дуулааннааһын ордук чорботоро. Үс төгүл атаакаҥа турбуттар, өстөөхтөр эмиэ утары кимэллэр үһү. Манна Егор Николаевич подразделениетыттан бэрт аһааһаах кини орлут, бэйэтэ илинтигэр баайды-быт уонна аһар илинтин икки тарбаҕын өстөөх буудууга илдьэ барбыт. Бу кыргыһыыга кини Албан аат үһүс степеннээх орденнан наҕараадалан эһэ.

Фронтан хайхасyttar бннр утукэннэх аччаттара Е. Н. Федоров тыннаах дойдутугар эргилэн кэлээт, колхонугар күүнэ кыайарынал үлээбэгитилэн барбыта. Бэйэтэ даганы сааһаас санааллах, кыһылар-тыктар диэни билбэт. сытылар-сымнарас май-гылаах килн ордук ыччаттара сөбүлүһүтэ, кини

дөр үлдэлдүн нилээбитгэ сабалаабыта. Дьүгүүсэ тэдэн сабаартаабыт дьэно нэһилиэк тэһүү үлэһиттэринэн аабаллаалар. Олор билиггин бэйэлэрэ нилээт аабалар, сорохтор эбэлэр-эһэлэр Хорсуу буһун, эһэлээх тутуу сэдлэрыгар колхознай-совхознай тууу ветеранын Е. Н. Федоров туһун ити Албан аат үһүс степеннээх орденын сэргэ «Германияны кыайымы иһинэ», Кыайымы уонна Советская Армия хас да үбүлүйүтэй, «В. И. Ленин 100 сааһын туолуутун бэлэстээн, «Килбэниээх үлэтин иһинэ», Холуулуу-ардааны фронт ветерана итинэнэ үлэ ветеранын кыагатаалара.

Буюун сэрийгэ барьан ишнэ. Мария Гавриилевна Фоминаны изргэн ылбыта уонна Роман, Иван, Матрена дигэн оёоломмуттара, Хомойуох ийэн, би-
лэгин барт суохтар. Иккитин Мария Егоровна Дьячковскаяны изргэн ылбыта даҕаны, салгыт на-
рыыттан уһаабатаҕа, үһүстээн Ирина Афанасьевна Макарованы изргэннэммитэ итинэнэ Василий, Ефре-
м дигэн оёоломмуттара. «Дьыл — хонук» динлэрэ
кырдьын Василий анал орто үөрэҥи бүтэрэн, со-
хонутар хас да сыл биригэдьиirinэн, управляюще-
йынан үлэлээбитэ. Киниэхэ аҕатын сытыары-сыма-
наҕас майгыта бэриллибит кинитэ, ыллыктаах тыл-
лаах салайааччы буолар үүмүтэ, хас да оёолоох. Бал-
та Евдокия аныгы кини сизиринэн бааһынай хаһа-
ыстыбатыгар үлэтиир.

Олох хайан даганы биш тэгнийх күлүүтэрүү турбта суох. Егор Николаевич 80 сааһыгар сэлдэн 1990 с. бэс ыйыгар эмискэ ылдын олбута. Дыно-сэргэтэ, пэһилиэгин ыччаттара көмүс унуудун көтөхсүбүттэрэ, кини аадырыһыгар үгүс иэтин илэрэх тыллар этиллибүттэрэ, элбэх ахтыһылар оһуулуубуттара. Аба дойдуну көмүсүүр сэрин кыттылаара, үлэ ветерана Е. Н. Федоров сырдын ата Хайахыт пэһилиэгин ыччаттарын өйдөбүллэриттэп сүгүө суоба.

Прокопий ФЛЕГОНТОВ

Улуус сонуннара

ЕЛЕНА ВИНУКUROBA — CЫЛ БACТЫН
ИHTЭЭЧЧИТЭ

Үөрөх министрствотын тариймийнхан Дьонускайга ахсынны 15—16 сүүннэригэр республикада «Сэл бастыг итээччигэ» конкурс аан бастаан ыстылынна. Оюно улууустартан «оо тэрилтэлэритон 21 итээччи кыттыныг ылла.

Нийн хүнийнх конкурсу биеэ эгзэггүй эрхлэх үрдүн байлалы ылан, бийнги эдэр специалистт—Чурагчы сэлэншлэтинээсн «Туулунчаан» оё садын нитээччигт Елена Герасимовна ВИНУКОВА ыма-ймылварынан тхсан. «Сыл бастын нитээччигт» аа-ты ылары ситтэс.

СЕРТИФИКАТ ЫЛЛЫЛАР

Улуусна билдырынгынтан садалаан социальнай педагогтар идэлэригэр үөрэтэр курс аһылаан бу күннөргө тэттин түмүктэтэ. Бу курстарга үөрэммит 17 учуутал билилэринэр курсовой үлэ сурууһан комиссияһыннгар көмүснөөтүлэр.

Бийр дойдугаахыг психологической наука кандидат, курс салгааччыта М. Д. Гермогенова үөрүүдэх быһыыта-майгыта 14 иннэхэ поруоттар икки ардыларынаагы бырааптаах социальный педагог сертификатын туттарда. Кинилэр ортолорутар Мындааайыттан З. П. Попова, Волхитовтон А. Г. Слепцова, Диринтон А. П. Борисова, Чурапчыттан А. С. Нустынова, С. Н. Дмитриева уо.д. бааллар. Республика үрдүкүн социальный педагогтар курстарга аан бастаан бинити улууспугутар аһыллан үлэлибитэ, бу идээгэ сертификаттаах педагогтар үөрүүн тахсыбыттара чахчы да үөрүүдэххэ.

 CO_2 көрр.

Тюменская уобалас. Конструктор Александр Филимонов дүрүндө, аэроплант элементтердөөк талаага самолёттун сана көрүүнү айда. Модель Россия патентин ылан, билигин мангайгы образына тагымдар. Государственной программага кылдырылдыгы. Филимонов бырайыага бейизин спонсордарын булуу дизи коллектив ээрээр.

Симмонка: саға нотор аппарат макета.

(РИТА—ССТА).

Бруцеллез, туберкулез, паратуберкулез, лейкоз сүүнү сыстыганнаах хроническай ыарыштарынан буолаллар. Ыарышчыл бактериялара, лейкоз вируһа ууну-хаары, сүүнү саабын, сыраабын, хаанын кытта тас эйгэзэ тарбанааллар, мөччирөгүн сугуйааллар.

Бастаан шарымдарын утаа сүөһү онтуу биллэрбэт, кунса-тааба толору буолар, үүтэ-аһа да намтаабат. Ыларыы дэриэктэн итэҕэни ахсын ырыганныыр, үүтэ-аһа тардар, илтин бэйэтэ көнөкүүннү өлөр. Сыстыганнаах ыларыы туруута хаһааһыстыбаа ураты улахан охсуулаах, ноһооттоох. Улуус-олохтоохторо үгүстөрө Хадаарга бруцеллез ыларыы буулаан сүөһү интигитер республикага тийиэ билилибтэ ферма эстибитин, үгүс сүөһү-ас аймаммытын билэр. Буолуохтаахтар. Ханна эмэ ыларыы көстөр түбэлтэлитер ветеринарнай-госинспекция ону контуруута ылар уонна ыларыы букатыннаахтык суох оһоһуулдуор диэри карантин-олохтуур. Билигин карантин Чакырга баар. Манна ылаахтар лейкоһунан ылдыһылара бэлиэтэмнэ. Ветеринарнай законодательствонун бу нөһүлүктэн сүөһү атын сиргэ иддһиллэрэ бобуллар.

— **Ынах сүөһү бруцеллеза.** Бу ыарыы биһиги улуус-путулар 1947 сыллаахха аан бастаан биллибитэ. Уһун кэмнээх үлэ түмүгэр 1979 сыллаахха улуус бу ыарыыттан олоҕчу босхоломмут. Ыарыыны бак-терия үс нэртүгэ—овус, барзан уонна сибинниэ, кэннээрэ—кобүтталар. Дыах сүөһүтэ уонна көтөрө итилэртэн хайа баарар нөрүгүр сүтүлүсхтарын сөп. Укуугор барзан, кэса, ынах сүөһү, сибинниэ, дан кэрнэтэ сылгы, адырда ымыһаар ыалдьаллар.

Урунку совхозтар ыһылланыр, албэх бытархай бааһынай ханааһыстыбалара албээннэр, сэрэтэр, бэрэбэркдэннэр үтэлэри ыһтыа уустугурда. Ол да ғыннар улугу истеринарнай сулууската ыһылланыа бүтүнүүтүн хабаан туран противозинозическай уонна лабораторнай чинчийиллэри, сэрэтэр үлэни сыл ахсыа ыһтар. Быйыл 20999 сүөһү туберкулезна, 20780 сүөһү паратуберкулезна, 20604 сүөһү бруцеллезна уонна 1301 сүөһү лейкозна чинчийиллэри бардылар. Итинтан туберкулезна 53, паратуберкулезна 33 уонна 56 сүөһү лейкозна положительнай реакцияны биэрдилар. Итинниин сүөһүлэри уһунуук тутар табыллыбатынан, эмтэһэр экономикай өртүнөн көдүүһө суоһунан, атууҥ комбинацияны иһүүгө эһэс туттарылыннылар.

Бруцеллезийн кишээний эмгэг нь хамгийн ихдээ 30-40 хоног үргэлжилдэг. Аска уонна тас айгзга бактерия туох да буолбална өр кэмгэ сэлдээр. Печнаада 30-100 күн, ууга 6-150 күн, сүөһү арымытыгар 40-60, тог эхкэ 20 күн, сойбут үүхкэ 6-8 күн тынныах буолаллар. Итин ик туллубаттар: 60 кыраадыс итүгэ чаас анары- нан, 100 кыраадыс итүгэ тута өлөр. Ылалдыбыт сүөһү сүлүүхтэра нһэр, төрбөстүүр. Онон сүөһү нымалбалыар түбөлүктигэр лабораторияда килтерин булгуччулаах.

Сүүхү сэлтнэ. Үлэрийн көбүтээччинэн сэлтнэ

СПЕЦИАЛИСТ ТРИБУНАТА

СҮӨҺҮ ҮІАРЫҮЛАРА

палочната буолар. Дьнэ сүөһүлэрэ, көтөрдөр, кыыллар, киһи—бука бары малдьахтарын сөп. Дьнэбэ инчыллэр сүөһүлэртэн үксүгэр минах сүөһү, сибииниңэ суутуллаллар дэг иэриэтэ коза, бараан, сылгы, кыыллартан эт, куоска малдьааллар. Ыларыны тарҕатааччыларынан сэлликтээх юһни, сүөһү, кыыл буолаллар. Малдьыбыт киһи, сүөһү убаҕаһыттан, хоһууттан, сикиттэн-сырааныттан, ас тобоһуттан, малдьыбыт сүөһүттэн ылыллыбыт бородуусуяаттан сугулауу куттала эмиз улахан. Сүөһү сэлликтээтэбинэ, ааныа аһаабат буолар, температурата үрдүүр, сылайар-ырар, лимфоузеллара улааталлар, сөтөллөр. Сэллик палочкалара тас эйгэ дьаныытмгар урчы тулуурдаахтар. Халыыт силгэ, сырааныга 2—7, үүккэ 5 ый, балбаахха 7 ый, почваҕа 2 сыл тыһынаах буолаллар.

Ынах сүөһү лейкоза. Бу ыарыы вируһунай ыарыылаах сүөһүнү кытта доруобайы биорга туттаха, асептиканы уонна антисептиканы тутуспатахха сугуллар. Ыалдьыбыт сүөһү өр кэмгэ онтукатын былбарбэикэ сылдьыан сөп. Кэли хаан састаабыгар уларыһымылар тахсаллар, улаханнык ыларбыт сүөһү сымсып, холун аннынаабы былчархайдара киһи хараһар бырабыллар гына улааталлар, сүөһүн өмнө чөлкөрүөйэр, хараһа нититтэн былчыйан тахсар, то-рууру-ууһуур дыбуруун сүтэрэр. Лейкоз тинах стадиятыгар вирус олохсуйбут органныгар тийибит искэннэр үөскүүллэр. Олор сайдыыларыттан ис органныр толорор функциялара тохтуулар, сүөһү өлөр. Лейкоз вируһа тас айга дыйымытын тулуйар дыбура намыһах.

Паратуберкулез. 1977 сыллаахха Мындабаайы учаастагар турбута. Учаастак ити нарыынтан быһыл сага ыраастанна. Паратуберкулезунаа (аһаас сэллээ) ынах бараан, таба, тайбаа сымдыар кэбинээччи кыыллар—тайах, туртас малдаллар. Ырыы бактерията сүөһү оһоһоһугар олохсуйан сүһүрдэр, хойуутун кытта тас эйгээ тахсан нарыыны көбүтээччинэн буолар. Балбаахха 10—12 ый, ууга 3—10 ый, сүөһү дорооххой аһылыгар 8—10 ый тыһыннах буолар дьобурдаахтар. Бу нарыыга хартарбыт сүөһү уунан ыһтан сыһарыйар, кутуруга наар ничээл буолар, түргэнник ылар.

Сүүнхү сыстыганаах яарынхырын нобутаачилар, эшлүүл курдук, ууга, лочаада, мөчирлэгтэ, өр тынганаах буолаллар уонна сарамматэхха хайа баарар кээтэ өрө туруохтарын сөн. Огтон ол доруубу- пада даҕаны, экономнаада даҕаны охсуута хлааһа.

Валерий СОЛОВЬЕВ,
ветеранция суоһу сыстыгыаннаах ыарымын утары
охсуһар этэрэстэн начальнига.

ТӨЛКӨ

Дыхталларга
аналлаах таһаары

Үүнэр
сага
сылынан!

ХОЛОБУР БУОЛАР ЭДЭР ҮЛ

Тыя сирин дьонун олохторун сайдыытыгар сон түбэлэр суолу-ниги көрдөөн, улууспут дьаһалтатын быһаччы ыттыгытынан, көбүлээһининэн «Тигэргэн» тускул ылыллына. Бу тускул сүмүлүүнэн эһиликтэргэ үлэ саадалына. Кини сүрүн сорулгарыттан биридэстэринин дьонунук олохтоон озордуу, көрсөсэмэй ыччаты, эдэр ыалы иттии буолар. Бу хайыс-ханан хас биридди ыал бэйэтэ бас бидэр тапталалар, дьисэлээх-уоттаах, сайылыктаах буолар, жатах хаһаайыстыбатыттан интигир-аһыыр усулуобуйа-тын тэрийи үлэтэ ытылдан эрэр. Онуоха рес-публикабыт Президең М. Е. Николаев биридди-лээн олодор дьэни тутууну государственнай наци-ональнай политикадан бидэрбитэ ниилэнига орол-туксатар. Бу ордук тыа сирин олохтоодор табыгас-таах.

Улууевут юниингэр дьээнэ туттуу сэл ахсын үк-сээн илэр. Бу сэл 14 ыйык түмүгүнэн 49 ыйа сэлэ дьэбэ кириде, 95 ыйа тутта сылдыар. Тарнаталарынан көрөр бумулааха, «Чурапчыагострой» АО, дьэ-уот уотта коммуналнай хабайыстыба холбо-лугун, үрөсирин үлэнигэрэ көхтөөхтүн ылыста-лар.

Республикада мытталыбыт «Дьна көргөн—тиргэниини» конкурс маңнайгы түһүмэлэр улууска Чурапчы сэлэнииньэтиттэн үс ыал кыттыбыта Карсанаевтар дьна көргөн бастаан, убаһанан, Матвеевтар иинис миэстэлэнэн көбүөрүнэн, Абрамовтар бидирэ бил биринкиинэн наһараадалаамыттара. Онтон салгым Татыйа уонна Афанасий Карсанаевтар республикада кыттаһанар, Элгөвөн (Сунтаар) ыалын кэнииттэн аккис миэстэни ылан үөртүлэр. Киин улуустартан миэстэлэһэтиэхтэрин аарыстахха, бу—улахан ситидили.

...Уйулда төрөдө атырылган, оёо ийетин киинин төрөтүөн нининаады быһаытын-майгытын олус чусас тык ылынар. Ийетин ийигэр сылдыан ово 13-с издиэлэтиттөн сырдыгы бэлэр, тыаһы истэр, киинин имэрийэллэрин эмиз билэр. Бэйэтэ тоһо баҕарар хамсыыр: тарбахтарын саратар, иллитин-атаҕын хамсатар, сирэйин араастаан туттар. Төрдүс ийигэр кулгааба сайдар, оһон тас дьаһымга олус чуордук хардарар. Ол иһин ийэ оҕотугар тус бэйэтин уонна дьыа кэргэнин ниннахс сыйаанын туһунан көпкөн сөп. Ити барыта оёо тулаһыыр эйгэни, дьону иһитэрин чуҕасаһарыгар туһаһыыр уонна оёо эрдэ тылаһаһыттар эмиз дьайар. Музыка оёо чинчиттар уопсай туругар сабыдыаһыыр. Ийэ күн айы чэас аһара нарын, нэһинилээх мелодияны истэр буоллаһына, ийигэр баар оҕото ону өйдөөн хаатар. Киин оёо улаханник ыты да сытан ону истэн уоскубэр.

Ардыгар нүзүлөр бәйдәләрин уюна оғолорун — Нәстата санымаллар. Ону оғо биләр. Кәдін киңи бәйбәтәләр, бәйбәтәләр, кәдін санымаллар сөп...

...Бишиги дайду бутугар даяхтар барилта нэригтэ
балмылава оёолонор буолан, сага төрөөбүт оёоо
аратын да, атын да чугас аймахтарын чугаһаппа
этилэр. Бал төрөөтүгү натыры иһини атын хоһо
таһаараллара уонна арыт икки-үс хоһук иһитигэр
биэрбэттэрэ. Оттон, уулува уөрөбэ быһаарарынан,
оёо иһэ иһиттэн тахсыта — киһи оловор бастагы
улахан тыһаанын. Иһэ иһиттэр баар табыгастаах ой-
гөтүттэн араасан, эрэй бөдөнөн күн сирин көрөр.
Элбэх тыас-уус, сырдык иһини соһутар, куттуур.
Ой иһин иһиттэн тахсаат да, араарыллыбыт оёо
иһаанынын сүтэрэр, ачыктыыр, паһаа аһаан са-
ниста эстэр.

Оттон бэлдэр саха дьахталлара дьахталарыг оло-
доллоро. Дьахтар олохонуута куутууллах ытык
минин аарыллара. Күнн бэйэтэ уонна кэрэгтэртэ ит-
хэмнэ сөптөөх сары-туому, үлэстэри тутуһаллара.
Дьахтар быһианарыгар оло нөлөөтүү көмөлөһөрө.
Уоскутара, нүэрийэрэ, алгыра Төрөтүн кытта
оһону ийэтигэр бааралара уонна үс хоммутун ары-
кэмнэ биһиккэ көһөрөллөрө. Айымньы атааран
чугас дьонно малааһынныыллара. Ити барыта кыһыл
оһо ийэтин кытта ситимин быһаарыкка, олоһор көрөр

Кинилэр ситийилэрэ туохханы? «Маарыкчаан» телерадиостудия биэриититтан ийрбүккүт мурдук. Татьяналаах Афанасий бэйэлэрин сатабылларынан, кыахтарынан билигити кэмгэ сана дыа туттааччыларга холобур буолуохтарын сөптөөх ылд. Тутуу маһын, матырыйаалын сыаната марыы турар кэмгэр эдэр ыллар бу Карсанаентар оыттары туһа-налларыгар сүбөлүбүн.

Дийлэлэрин нэг оюуштаа барьта уус илимтгэн тахсыбыта ала-чуо билэр. Умуһадын, туалетын тутууга судургу эрээри олус табыгастаах. Дың муостатын аниһтар туруорулаһбут оһох эһиз ураты, киһи болһомтотун тэрдэр оһоһуулаах. Ити мал аҕата мылдьарын нөрдөрөр. Ааспыт сайын көнһөрү, пленка бүрүөһүннөөх теплицада үүннэрэннэр. 60-тан тахса баалка оһурсуу тууһаатылар, 10-тан тахса арбуһу, 36 куул хортюоппуйу ыһылар. Билигин баанһын тутуһулар, тэһгэхэлэрин иһигэр сөгөтүлүп бассейн оһосто сылдыаллар.

Татьяналаах Афинасий үс оёолоохтор. Эдэр-мал нистэрнэстэрэ нисэн, дыарыктара элбэх. Татьяна идэ-тлэн нистэннээн, Афинасий үөрэх управлениеты-гар шофердуур, Арыылаахтан төрүттээхтэр. Үөл авата Афинасий Төрөтнэвич Карсанаев Ага дайду сэрнэтин II группалаах-ниболонто Карсанаевтар савын айы дьонноругар тахсан оттуулар, сир астымлар, сывчааналлар, Оёолоо эбэлэх эһэлэрин мондыр сүбэлэринэн кыра эрдэхэртитэн үлээ эриллээлэр. Ол да иһин киһилэр оскуолаа багыт үөрэнээччилэр ахсааннарыгар сылдылаар.

Любовь БАРАШКОВА,
Чурапчы сэлэнньэтин дьээс кэргэнэ
спецалиһа

ЭДЭР НИЭЛЭРГЭ ПСИХОЛОГ СУБЭТЭ

ТӨРҮҮР ОЮНУ ТӨЛКӨЛӨӨН,
ИЭРИМЭ ДЬИЭНИ ИЧЧИЛЭЭН

бастагы тугаанын оюустарына суох туоруур-
гар көйөлөһөрө Төрүүр Дьахтарга аттыгар чугас
дьоно, кэргэн баалара күүс-сэинэ киллэрэрэ итэн-
из этэнгэ буолуо дии бигэ эрэмиэни үөскэтэр.
Оттон эр киһиэхэ нини кэргэнин, оҕотун күндүтүн
самырыгар, өйдүүрүгэр бу үөрэйэх эмээ улахан
суолталааба.

Бу үгэһи тутуһан, кэнинни сорох төрүүр дыһарта оёну төрөөгүн кытта ийэтнэгэр биэрэллэр уонна уоһах үүтүн аһараллар. Бал оёо төрүүрүгэр абатын эбэтэр атын чугас дыһун киллэрэллэр.

Арыт эдэр пйэлэр үөрүбүз сүохтарыттан оодоро ытаатабына ыксылылар. Ожо ытаан бэбэттин туругун билдэрэр: ачыыстаатабына, нһнгэр салтын хаайтар дабына эбэтэр этигэр-хааныгар туох эмит уларыыны тараастабына. Кыһыл ожо хас да төрүт дьобурдардаах. Ол — эмэр, тутар, кууһар дьобурдар. Итилэртэн эмний эмнин саамай сүүрүннэрэ. Ожо нйэттин үүгүн эмэригэр нйэттин мытта олус чугас сыһыаннаһар. Эмний үүтэ — кыһыл ожо төрүт аһылыга. Оттон нйэттин эмнийигэр аан магнай кинрибит уоһабы эмпит ожо марыта ыларарытаата сүох буолар.

Одотун эмийдндр ийэ ис санаата, туруга одотугар бөриллэр. Холобур, арбы-сарбы буолбут эмнугэр ийэ үүтэ аччым эбэтэр састааба улэрийһан сөп. Одотэ ову билэн, эмнэ аанньа утуйбат, аһаабат буолар.

Сорох төрөлүүтгэр оёолорун мөхсөн кыяан утуу о суга диегээр хам суудуулар. Ити ого эмоциональней сайдымтыг тууйар. Хамсаабакна сьстан тахсар ого ойо-санаата бытванык сайдар. Эгэ-халд сөлжө сайыныан диег имэрийгэр-төмөрүйар тууа-ладдын ханжык багдарар нйз билэр суола. Тыгыра-гьман сирейан хайа тардыныа диегээр илэнтегар утууук илэрддэгчллар. Отган, биллэрин курдук, ого тарбада төһөлөн эрдэ нийггэс буолар да, сөччонон мэийитин сайдылта түгэтэнэр. Санаа төрөө-бүт ого намчыта борт буолан, эрдэ төрөөлүүтгэр

Күндү бир дойдулаахтарбы, улуу бары
адалара!

Олохтут хүннэтэ уустугура турар нэмгэр алаһа дьлэбэитин аргааччылыр, тигэргэмнгийн бавьлыат өгөрөн барга баһаам бадагтан, ыраас ыра санаат-тан, истин иһэрэх нэбинтгэн тахсар «Тигэргэн» тус-куду тобулан, бибигэ туманга мүмүүт санаабытын дьардардан, эр киһилни холкутун, кнэн далааһы-наахтык бөлэх ууммүсүтүттан үөрэн туран, сарты-лаах саяа 1995 сылын эрдэлэнибиг. Эр киһи олохтут, улуустут кэскилэ буоларын дирингин ол-дүүбүт. Оттон эн, мал аята, алаһа дьнэнн аргаач-чыдааччы, тигэргэгэр, өгөлөргөр ханыг хаха, суон дурда буулааһын. Дьнэ кэргэниг туһугар өгөрөр сайдам санаан туёлуохтун. Нүүстэх күөнтүмэн, эр санаабынан нуруун үтүөк, ыраада сирдингэр барарабыт. Чөлөөх чэгин буол!

Удуус эбэлэрин, ийэлэрин, кыргыттарын ааттарыттан дөңс кэргэн, дыахтар көмүскэлгэр уонна демографическай политикаҕа өтдөл салалтата, нэһиликтэрдээһи специалдстара.

Ийэли
йэвэс сыһанынан

Т. Е. Артемьева Бодугур нэгдлийн биер убаас-
танар нийтэ. Кини отуча сэл устата үүнэр кн-
чэри ычаты нитига бары кыбамнытын, бил-
тин бирон айамнылаахтын үдэлэн кэлэ. Таты-
на Егорелна билгин «Ымыгчаан» дыагыла-сад
бай олытаах нитэччигэ, Эдэр биер идэлээхтэригэр
сөүрүзбэт субхиттэргэ булар.

олус сэрэнэн көрөллөр. аһара сылаастык туталлар. Ол эрэсэрн оёо өтүл температуратын үс аһар ыйыттан бэйэтэ салаһар кыахтаах, оттоң ырыыны утары иммунитеты нийтин үүтүтүн ылар.

Сорохтор кыһыл оёну туту да билбэт. өйдө-
бет, арыы улааппытын кэмэ дьарыктыр сөд
диэччилэр. Аны билиги, сахалар, үөрбүппүтүн-хо-
мойбулупутун маһаа биллэрэ сатаабыһыт. Оёдо сы-
һааммытыгар, кинини таптырбытыгар соробэр
эмээ олус сэмэй буолабыт. Оёну аһара атаахта-
тан буортулукхут эбэтэр уол оёну маһаа таптаан
кымыс курдук өнөрүхпүт диэччилэр эмээ биллэн.

Виллинзээх эмчит Б. Спон сууварынан, оёо тапталга, айбэс сыһыанга витаминнаагар, кигэмтэлээх астаагар ордук наадылар. Нарын, айбэс сыһыаным млобт оёо бытааннык сайдар. Ону М. Жебер чинчийкитэ көрдөрөр. Ижэлэригэр диэри саастаах Африка оёолоро уйулдаларын, аттарч-хьяаннарын сайдыытын таһыма Европа оёолорунаа-гар быдан үрдүк эбит. Того днэтэхха, африканика-лар оёону төрүөтүттэн иккитигэр диэри үлөдө да, сыһыаланга да мэддн сүгэ-котоёо сылдыаллар уонна хайаан да эмийирииллэр эбит. Оёо туохтан да куттанмат—малды ийитин аттыгар сылдыан ту-лалары эйэ туһунаан элбэх өйдөбүдү ылар, ула-хан дыон сыһыаннарын кэтээн көрөр. Онтон иккитигтэн антах бу оёо эмийириитэн араарыллар, тус-на утуйар, ийэтигэр сүктэрбөт буолан сайдыыта бидлэ бытаарар. Онон оёону кытта эрдэ дьарыкта-нар уонна ону тохтоппоёо салгылар наада.

Ийн ободугар сүрээд, санаата этаринан сн
Баяннаар, ободун үрээ нута буюбайдинр буоллани
на, ободо хорсуи, дьону итгэбэйнтин буола улаа
тар. Одо бэйэтин күүтүүлэх, бадалах курдук са
наар, бэйэтин сыналанынча үрдүүр. Дьонго ту
лалыыр айгара бэйэтин эрэнэр, нилл көрүстөөх
буолар. Олотор бу одо кэлнн элбэри ситинэн эер.
Тоодо дьадахха, маным тохолодох кининн албат
дьон себүлүүр, киннэхэ тардаар.

В. ВАСИЛЬЕВА.
(«Далбар Хотун» сурунаал 2 №-тэн
хүмүүжиллэн бичигджээ).

СПОРТ

М. В. Ромина уон нүккэ буолулаахтар.

Николай КЫЧКИН,
тренер.

РЕСПУБЛИКА КӨБҮӨРҮГЭР

Соторутааҕыта Дьонуускайга үрдүнү спортивнай маастарыстыба оскуолатын тэрийининэн республика көнүл тустууга биирдиктээн бастыыр иһин күрэхтэһин буолан ааста. Күрэхтэһин түмүгүнэн республика хамаандата сүүмүрдэнэ. Чурапчы баһасторуттан Егор Красильников 48 кг ыйааһынаахтарга бастаата. Анатолий Андреев 82 кг финалга республика биир нэскиллээх тустуугун Николай Чукрову 10:0 ахсаанынан ыйаа-хото тутан, чемпионнаата. Петр Ефимович 90 кг финалга Илларион Иванова көттөрөн, иһинс буолла. Чурапчытаагы спортивнай интернат-оскуолаҕа үөрэммит Горнай уола Василий Варламов бииһин улууспут аатыттан тустан 68 кг ыйааһынаахтарга үһүс үктэлгэ таҕыста.

Кирилл ЗАХАРОВ.

Дуобакка киирсиилэр

Республика сүүс харахтаах дуобакка чемпионатыгар спорт маастара В. Хорин бастаата. Бийиги дуобатчыттарбыт Н. Кыргын иһинс, И. Новгородов үһүс миэстэлэри ыллылар. Биир дойдулаахпыт В. Барахсанов төрдүс, С. Контоев алтыс буоллулар. Дьахталларга В. Захарова (Булүү) олус тахсыйлаахтык оонньоон чемпионнаата. Кийиттэн очко агарынан эрэ хаалан А. Бурнашова иһинсэ таҕыста. Үһүсүс эдэр оонньоочу М. Говорова (Балыстаах) ылла. Кийиттэн очко агарынан эрэ хаалан З. Петровабыт төрдүс миэстэҕэ тигистэ.

Орто Халымаҕа маастар нуормалаах турнир ытылынна. Састаан олус күүстээх. Бу турнир кыйымылаадынан саамай эдэр маастар, улабута Гали Колесов буолла. Маастардар Иван Токусаров, Алексей Бурнашов иһинтэн кэлэр биирлэстээх миэстэлэри ыллылар. Оттон грессмейстер Александр Азаров бэһис, маастар Василий Кычкин алтыс буоллулар. Олохтоох дуобатчыт Николай Кокорин маастар нуорматын толордо.

Улуус чемпионата дьахталларга икки лигана барда. Маннайгы лигада М. Н. Вирдымырова чемпионнаата. Ааспыт сыллаагы кыйымылаах Маша Богимова иһинс, маастарга кандидат 12 саастаах Мотя Ноговицына үһүс миэстэлэргэ таҕыстылар. Иккис лигада кэскиллээх дуобатчыт Маша Флегонтова эрэллээхтик кыйыталаата. Аня Владимировна маастарга кандидат нуорматын толордо. Күүстээх оонньоочулар Г. В. Вирдымырова алтыс, М. Е. Нартузова сэттис, З. А. Петрова онус.

Эбэрдэлиибит!

Күндү аҕабытын, эһэбитин Василий Иванович КАЖЕНКИНЫ саргылаах сага дьылыннан уонна 80-с хааргынан итинтик эбэрдэлиибит.

Бийнэхэ истиг сыйыаныг, сүбэ-амаҥ иһин барда махтал. Баҕарабыт тумуу тумуулар, мараһы ыаллаһпатыгар, кырдьары билимнэнэ оҕолорун, сиэннэрин ортолоругар дьоллоохтук үөрэ-көтө-олдортор.

Арыылаахтан уолаттарын Василий, Иван, Роман, ийинитин Анна, Дьонуускайтан кыргыттарын Анастасия, Мария, күтүөтүн Иван, Майаттан кыһыг Дария, күтүөтүн Иннокентий, Диринтэн уолун Павел, ийинитин Светлана, Чурапчыттан уолун Василий, ийинитин Зинаида уонна 17 сиэннэрин.

ТАРБАХХА БАТТАНАР ҮЛЭБИТ

Чурапчы сэлэниэтигэр кондитер М. И. Маркова персональной быысталаҕа буолла. Кэрэ-дыкты көстүүлээх тортор иһин эрэ болҕомтотун тардаллар. Марианна Ивановна ордук сөбүлээн айылҕа сайынны, кыйыныг көстүүлэри дьүүһүүгэ, остуорууа темаларыгар үлэһин, оттон сахалык матырыйал аһыллыбыт тортор остуолгар уурулунаахтарына төһөлөөх үөрүүнү бөлөхтөнөхтөрөй.

Бу презентацияда СР норуотун хаһаайыстыбатын үтүөлээх үлэһитэ, аатырбыт асчыт И. И. Тарбахов сырытта уонна үлэлэргэ үрдүк сыанабылы биэрдэ. М. И. Марковага саамай үрдүк—бэһис разрядтаах кондитер аата иһэрилиннэ.

«СО» көрр.

Редактор М. Н. СИДОРОВА.

НАШ АДРЕС: 678700, с. Чурапчы, ул. Карла Маркса, 26 «а». ТЕЛЕФОНЫ: редактор—21-332, отделы—21-265, общий—21-505.

МААСТАРДАР КЭККЭЛЭРЭ ХАНҒЫР

Чурапчы дуобатчытара бу сылы бэртээхэй турнуран түмүктэтилэр. Ахсынны бүтүүтүгэр Чурапчыга маастар нуорматын толоруулаах күрэхтэһин иһинс сылын тэрийлэн барда. Урут манньык турнирдар Саха сиритер эдэрхик ытыллар буоланнар, дуобат сайдыыта олус бытан өтө. Утуоллаах тренер Н. Н. Кычкин кыйытатан уонна Россия дуобатын салалтата көнүл биэрэн манньык турнир бийнэхэ сыл айы тэрийлэр ылаахтаныа.

Быйылгы турнир саҕаланнаҕыттан соһучу оонньоолордоох буолла. Күрэхтэһингэ үрдүн рейтингтээх эрэ спортсменнар кыттар быраабы ыллылар. Грессмейстер А. Г. Азаров, норуоттар иһин ардыларынаагы бааллаах 2 маастар, 4 спорт маастара, 7 маастарга кандидат (бу өссө маастар нуорматын толорон баран сылдьар И. Новгородов аахпатаах) Горнайтан, Уус-Алдантан, Дьонуускайтан уонна Чурапчыттан мустаннар барыта 15 киһи күрэхтэстэ.

Чурапчыга буола илик манньык үрдүк таһымлаах турнирга сенсация күн айы таҕыста. Ол курдук, грессмейстер А. Азаров биир турнирга буолуохтааҕар бүтүн сыл устата республикаҕа үстэ хотторбута суоҕа. Ону дэ буолан үс төгүт хоттулар! Күүстээх маастар А. Бурнашов 14 оонньоу тухары биир эрэ кийини кыйада уонна 13-тэ тэһистэ. Ол эрээри саамай улахан сенсацияны быйыл спортивнай интернат-оскуолаҕа бүтэрэн ледундиче, финалыгар үөрэнэ сылдьар Стасик Контоев онордо. Кийи алтыс туртан саҕалаан иһинки таҕыста уонна 7-тэ хотон, биир да кыйатарыта суох чемпион аатын ылла. Стасик биллилээх тустуук Герман Контоев быраата, сүүс харахтаах дуобакка эмнэ ситиһиллээхтик оонньоур.

Дуобат—спорт элбэх сыраллаах көрүнүс. Дуобакка Оокко Бухатыыр курдук эмискэ ойон тахсан хотулаабыккын. С. Контоев кыйымыта—бу спортсмен, тренер, оскуола үлэлэрин чаһылхай түмүгэ. Ойон бу турнирга С. Контоев уонна төрдүс буолбут И. Новгородов маастар нуорматын толордулар. Гали Колесов иһинс, И. С. Пинигин үһүс миэстэлэргэ таҕыстылар. Горнайтан Стасик тренеры С. Исakov иһин турнирга кыттан, уола кыйытыттан астынан, тренер Н. Н. Кычкин улахан махтанан барда.

Петр КАЛАЧЕВ,

улуустаагы дуобат федерациятын председателэ.

БИЛЛЭРИН

Билигин таһаарс тиэйэр 1-тэн 15-кэ диэри автомашиналаах тэрийтэлэр, чааһынай предпринимателэр, массымманы арендаһааччылар уонна кэлэр сылга транспорт араас көрүнүгэр көнүл (лицензия) ылар баҕалаахтар 1995 сэл тохсунньу 3 күнүгэр кыһа 7 часка Чурапчы сэлэниэтигэр Арбаа дэриэбинэтигэр «Чурапчыагрострой» АО Культуратын дьэһтигэр ыгырылаахт. Өйдөммөт боллуруостарытын 21-045 телефоннан билсинит.

ОСТО.

САҢААҢКА ХОМУҢАБЫТ

«Аартык ЛТД» ХЭТ сайаалка хомулар:
— «Иис-Планета» мотоцикларга. Сыаната; эрдэтэн төлөөбүт—1 мөл. 800 тыһ. солк., кэлбитин кэһнэ—эбик 800 тыһ. солк.
— КамАЗ автобуска. Сыаната—40 мөл. солк.; КамАЗ автомашина араас мааркаларыгар, Тел. 21-182, 21-613, 21-231.

Таптыр убайым, бырааппыт Дьонуускай куоракка дьоруус предпринимеҕа, урукку сылларга кинесет оройуоннаагы дирекциятыгар үлэлээбит.

МАКАРОВ Сергей Васильевич эдэр сааһыгар соһумардык өлбүтүнэн саҕаспар, кийинитигэр Анна Дмитриевна уонна кийи оҕолоругар дириг кутурбаммытын тиэрдэбит.

Эданийэ, убайа, балта, кийилэр дьэ кэргэттэрэ.

МАХТАНАБЫТ

Күндү төрөппүттэрибитин, үлэ, тыыл ветераннарын ийэбитин, эһэбитин АММОСОВА Анастасия Михайловна иһиннэ аҕабытын, эһэбитин, күтүөтүн ДАВЫДОВ Николай Дмитриевичтин таҕыс суолларыгар атаарар хомолтолоох, кутурбаммын кэммитигэр моральной уонна материалнай өрүүмү көмөлөспүт, сүбэ-ама биэрбит, күүс-көмө буолбут, бары тэрэһиннэригэр сылдыһыт «Чурапчыагрострой» АО коллективтар (салайааччы Н. И. Поповка), маһы таһастыыр комбинат бары үлэһиттэригэр (салайааччы А. П. Листикова, Д. Ф. Человка), иһин балыһа терапевтической отделениетин врачтарыгар, «Суһал көмө» коллективтар, ирээх-чугас малларбытыгар, аймактарбытыгар, бары таһаарыстарытыгар, бииргэ үөрэммит доҕотторбуттар истиг махталбытын биллэрэбит. Кийилэргэ чэгиз доруобуйаны, дьолу-соргуну, бары үтүөлэри баҕарабыт.

Оҕолоро, сиэннэрэ, балта, кийиниттэрэ.

x x x

Күндү кэргэммин, аҕабытын, эһэбитин, таайытын сөрһи, үлэ ветеранын БРЫЗГАЕВ Петр Степановичтин таҕыс суолугар атаарарга күүс-көмө буолбут врач Александра Георгиевна Неустроева-ба, аймактарбытыгар, чугас малларбытыгар Семен Николаевич, Варвара Прокопьевна Дьячковская-дарга, Матрена Егоровна Васильева-ба, Елена Семеновна Кондратьева-ба, Любовь Дмитриевна Александрова-ба, Александра Сергеевна Попова-ба, Саргылана Никитична Попова-ба, кийи бырааттарыгар Данил, Семен, Никитичтарга, Асколон Николаевич Николаевича, Елена Николаевна Макарова-ба, уһун сылларга үлэлээбит тэрийтэтин—эт-үүт комбинатын администрациятыгар, профкомугар, ветераннар сөбүстөрүгэр, военкомакка истиг сүрэхтэн барда махталбытын тиэрдэбит.

Кэргэнэ, оҕолоро, күтүөтэ, кийиниттэрэ, сиэннэрэ, аймактара.

x x x

Бийиги дьэ кэргэн таптааһаах аҕабыт, «Челбинок-40» ветерана МАКАРОВ Григорий Константинович мараһаһык ыалдьан уһунуук эрбидэммитэ, бийиги даһаны олус куттанарбыт, дыһкинэрбит. Онуоха Мугудайдаагы участковой баһыппа врач Т. Я. Неустроева диагноһын чуолкайдаан биэрбитэ. Ойон эһэтин куоратынан-тыһан элбэхтик кэлбитэ-барбыта.

Татыһа Яковлевна уонна аҕабытыгар өһөбүлтирэх буолбут олохтоох МПМК прорабыгар Арнадий Гаврильевич Пермяковка истиг махталбытын тиэрдэбит. Кийилэри уонна дьэ кэргэттэригэр Сага Дьыл быраһаһыныгынан истигин эбэрдэлиибит, бары үтүөнү-кэрэни баҕарабыт.

Мугудайтан кэргэнэ, оҕолоро, сиэннэрэ.

x x x

Таптааһаах кэргэммин, күн-күбөй ийэбит ЯКОВЛЕВА Анастасия Петровна уһун мараһаһык ырыһтан олохтон туораабыт мараһаһа кэммитигэр күүс-көмө, өһөбүлтирэх буолбут бары чугас-билэ доммутугар, Хатылы нэһилиэгин дьаһалтатыгар, дьэһдин коллективтар, Одьулун кырдыаастарыгар, иһин балыһа терапевтической отделениетин күһүстэри-түүһэри сыраларын биэрбит бары үлэһиттэригэр махталбытын биллэрэбит.

Кэргэнэ, оҕолоро, аймактара.

Сибээс кырдыаһа үлэһитэ, тыыл ветерана, Чурапчы сэлэниэтигэр олохтооҕо

СОЛОВЬЕВ Ион Ионович

эмискэ ыалдьан өлбүтүнэн дириг кутурбаммын тиэрдэллэр.

—Кэргэнэ Соловьева Мария Дорофеевна тубольница коллектива.

ЕРЕМЕЕВ Николай Еремеевич

ахсынны 26 күнүгэр Дьонуускай куоракка эдэр сааһыгар ыраһаһа мараһыттан өлбүтүнэн дириг кутурбаммын тиэрдэллэр.

—Эданийгэр Диригнээһи эргээн тэрийтэтин продаһеһыгар Еремеева Анисия Еремеевна улуустаагы потребсоюз коллектива.

Зарегистрирована Служба (Якутской) региональной инспекцией по защите свободы печати и массовой информации.

Учредители (соучредители) газеты—Редакция, Администрация улуса, Национальная издательско-полиграфическая компания «Сахаполиграфиздат». Газета издается на якутском языке, выходит по вторникам, четвергам и субботам. Индекс газеты: 54907. Объем—1 усл. л. лист. на 4-х страницах.

Чурапчинская улусная типография Национальной издательско-полиграфической компании «Сахаполиграфиздат». с. Чурапчы, ул. Карла Маркса, 26 «а». Подписано в печать 28.XII. 18 ч. (гр. 18.00).

Тираж—3165.